

Mindezek mellett a szerző a többnemzetiségű államok stabilitásának előfeltételei közé sorolja egy kulturálisan és demográfiaailag is domináns etnikum meglétét (vagyis a „*Staatsvolk*”-ot). Ennek hiányában ugyanis olyan többnemzetiségű (konszociális) intézményeket kell létrehozni, amelyek megfelelő módon képviselik a társadalom valamennyi etnikai csoportjának érdekeit (példa lehet erre az Európai Unió, amely mint multikulturális demokratikus föderáció sikeresen oldott meg olyan több évszázados etnikai konfliktusokat, mint amilyenek a francia–német ellentét vagy az olasz–osztrák határvidéken élő kisebbségek kérdése). Ez az elmélet sikeresen egyesíti magában a liberális nacionalizmust, a nemzeti föderalizmust és Ernest Gellner elméletét a nacionalizmusról.

Vadász Rezső

Nacionalizmus és nemzeti önrendelkezési jog a kisállamokban

Srebnik, Henry: Mini-nationalism, self-determination and micro-states in a globalized world. = Canadian Review of Studies of Nationalism, 28. vol., 2001. 1–2. no. 1–7. p.

A Canadian Review of Studies of Nationalism 2001. évi első számának témája a kisállamok nacionalizmusa és önrendelkezési joga. A bevezető tanulmány ad keretet a témának, ezért az alábbiakban ezt ismertetjük.

20 évvel ezelőtt Louis Snyder publikált egy tanulmányt, amelyben kifejtette, hogy ha a nagyobb államokban élő kisebbségek identitástudata erősödik, autonómiát, sőt függetlenséget szeretnének elérni. Ekkor az ENSZ-nek 155 szuverén ország volt a tagja. Ma ez a szám 189, köztük pedig számos olyan kicsi állam, amelynek lakosság száma nem éri el az egymilliót, néha pedig százezernél is kevesebben élnek az adott ország területén. Snyder előrejelzéséből tehát valóság lett, arról nem is beszélve, hogy napjainkban is folynak harcok egy-egy népcsoport önállósulásáért, tehát globalizálódó világunkban is hasznos a nacionalizmussal foglalkozni.

Néhány éve a társadalomtudósok még azt jóslták, hogy a modernizációs folyamat során az etnikumhoz tartozás elveszíti jelentőségét. Ez a prognózis a valóságban nem következett be, sőt, a 20. század végére megsemmisültek a mesterségesen létrehozott többnemzetiségű államok, sőt a jelenkorban nagyobb jelentőséget kapott az identitástudat és a nemzeti érzés, mint korábban bármikor. A nacionalizmus reneszánsza azonban áldozatok árán következett be, a második világháború vége óta több ember pusztult el az államhatárokon belül etnikai konfliktusok következtében, mint a világháborúban a harctéren. Különösen az utolsó évtized követelt sok áldozatot.

Mindezek után feltehető az a kérdés, hogy a nemzeti érzés felfokozódása összefüggésben van-e a globalizációval, a mindent átfogni akaró gazdasággal. A kutatások szerint előfordulhat. Mindenekelőtt azért, mert ma már nemzetközi tekintetben nincs különbség kis és nagy állam között, egy kis lélekszámú ország is lehet sikeres. A nemzetközi kapcsolatok megváltoztak, ma már nem korlátozódnak a nemzetállamok közötti érintkezésre. Teljes joggal bekapcsolódtak a nemzetközi szervezetek is – kormányzatiak és NGO-k egyaránt – és a multinacionális vállalatok is. Nincs akadálya annak sem, hogy újabb etnikumok vegyenek részt önállóan a nemzetközi kapcsolatok különböző szinterein, s miután a kutatás szerint mintegy 3500 népcsoport él ma a világban, és akad még jó néhány olyan etnikum, amelyik a nemzeti önrendelkezési jogra apellálva szeretne bekapcsolód-

ni a világpolitikába és a -gazdaságba. A szegényebb országokban ezért komoly harc folyik a jogokért. A jóléti államokban viszont ma már kézenfekvő, hogy a gazdaságból mindenki egyformán részesül, legyen bár a többségi vagy a kisebbségi népcsoport tagja. A kisebbségek itt stabil emberi és politikai jogokkal rendelkeznek, beleszólásuk van annak a területnek az irányításába, ahol élnek.

A globalizáció maga nem új fogalom, közel harminc éve használjuk. 20 évvel ezelőtt még azt tartották a kutatók, hogy a nemzetállamok rendszerének hamarosan vége. Ez nem következett be, megkérdőjelezhetetlen egy állam joga saját területéhez és gazdaságához, ugyanakkor szuverenitása teljes tiszteletben tartása mellett sem függetlenítheti magát a világpiaci hatásaitól, a szabadkereskedelemtől, a szabad munkaerő-áramlástól. Az államok nagy része tagja valamely nemzetközi politikai vagy gazdasági szervezetnek, s csatlakozáskor elfogadták azok szabályrendszerét, amely bizonyos értelemben csorbítja az állami szuverenitást. (Gondoljunk csak a Világbankra vagy az Európai Unióra.) A gazdasági kapcsolatokat ma már nem mindig számítanak az országhatárok, semmi sem akadályozza a kereskedelmet vagy a tőkeáramlást. A világpiaci egyik mozgatórugója, hogy a multinacionális vállalatok könnyen és gyorsan települnek át egyik országból a másikba tőkét, munkaerőt vagy piacot keresve. A munkavállaló sokkal kevésbé rugalmas, nehezebben vándorol, mint a cégek, mert nem könnyű – még ma sem – más nyelvet, kultúrát, szokásokat elsajátítani, arról nem is szólva, hogy a migrációs szabályok sokkal szigorúbbak, mint a tőkeáramlási regulák; minden ország igyekszik megvédeni magát a nemkívánatos elemektől.

Több kutató azt állítja, hogy a nemzeti érzés felerősödése és főképp a lokális öntudat mintegy válasza a globalizációra, a kulturális értékek fokozott ápolása reakció a multinacionális vállalatok növekvő homogenizációs törekvéseire. Az emberek ugyanis szeretik maguk eldönteni, milyen kultúrában és politikai rendszerben éljenek. Szeretnék, hogy az őket érintő döntések nem a centralizált államigazgatás bürokratikus szervezetében, főleg nem multinacionális cégek igazgatótanácsaiban születnének, hanem a környezetükben: a településükön, a régiójukban. Amikor azután ezek az igények egy kisebbségi népcsoport között merülnek fel, rögtön etnikai színezetet kapnak. A tömegkommunikáció és a számítógép-hálózatok egyneműsítő világában pedig a személyes kapcsolatok erősítésével és a kulturális hagyományok ápolásával „győzhetnek” az egyének.

A multinacionális vállalatok is érzékelik napjainkban az uniformizálódást megváltoztatni szándékozó igényeit. Ma már nem feltétlenül mindenütt eladható tömegárut gyártanak, sokkal keletdöbök az adott országra/etnikumra tervezett árucikkek. Ez persze nagyobb tőkebefektetést és magasan kvalifikált munkaerőt igényel, de a vállalatoknak még így is megéri. Megkeresik, mit, hol lehet gyártani. Így gyakori az, hogy az „amerikai” autógyár Szingapúrban és Japánban gyártott alkatrészekből Dél-Koreában szerelteti össze a német tervező által megálmodott és Nagy-Britanniában eladott autót.

A világgazdaságban a kis országok ma már nincsenek annyira háttérbe szorítva, mint korábban, hiszen fejlődésük és gazdasági szerepük nem a mérettől, hanem ismereteiktől és szakembereiktől függ. A világpolitika polarizáltságának megszűnésével lecsökkent a nagyobb országok kisebbek felé irányuló „patronáló” szerepe katonai és gazdasági értelemben egyaránt. A kisebb államok demokráciájuk, békéjük és gazdasági hatékonyságuk tekintetében semmiel sem rosszabbak mint a nagyok. Számos példát ismerünk arra, hogy egy terület akkor kezdett igazán fejlődni, amikor kiszakadt a nagyobb államból (Horvátország). Ezért jó pár kutató azon a véleményen van, hogy a világpiaci és a kollektív biztonság világában meg kellene adni a kisebb lélekszámú etnikai csoportoknak az önállóságot, nem feltétlenül ragaszkodva a 19. századi államhatárokhöz. A kicsi államok

is sikeresek lehetnek, gondoljunk csak Monacóra vagy Szingapúrra. Senki sem kérdőjelezi meg a csehek vagy az észtek öngazgatásának jogosságát, miért tesszük meg ezt más etnikumokkal? Esetleg el kellene ezen gondolkodni mindazoknak, akik felelősséget éreznek saját népükért éppúgy, mint a világért.

A folyóirat további tanulmányai azt vizsgálják, hogy kisebb lélekszámú népcsoportok – szuverén államként vagy kisebbségként – milyen erőfeszítéseket tettek, és milyen eredményeket értek el saját érdekeik képviseletében.

Biczó Krisztina

Magyar kisebbségek Közép-Európában: regionalizmus, nemzeti és vallási identitás

Gereben, Ferenc (Editor): Hungarian Minorities and Central Europe: Regionalism, National and Religious Identity. = Publications of the Research Group of regional and Minority Culture, Pázmány Péter Catholic University, Faculty of Humanities, 7–320. p.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának gondozásában megjelent tanulmánygyűjtemény – a teljesség igénye nélkül – Gereben Ferenc, Gyurgyik László, Kiss Gy. Csaba, Kósa László, Tánczos Vilmos, Tomka Miklós, Tökéczki László tollából közöl tanulmányokat. A kötet tematikai tagolása a globalizáció–regionalizmus, a vallás–identitás és a történetiség és ideológiák összefüggéseit követi.

I.

Globalizáció és regionalizmus

A közép-európai térség országai egy sajátos, átmeneti geopolitikai helyzetben vannak: a kommunista internacionalizmus már a múlté, a liberális globalizáció, vagyis a nemzeti kormányok és transznacionális vállalatok szupranacionális együttműködésének korszaka viszont még a jövő kihívásai közé tartozik. A nyugati típusú „modern homo economicus” világa, amely a termelés és a fogyasztás mennyiségi expanziójára épült, szintén leáldozóban van. A kelet-európai társadalmak sikeres átalakulásához a következő tényezők szükségesek:

- az embereknek a folyamatokban való tudatos és személyes részvétele;
- a vallás nyújtotta szilárd belső értékrend és gondolkodásmód megőrzése;
- a társadalom valamennyi rétegének és csoportjának bekapcsolása az átalakulási folyamatokba, mivel hosszú távú stabilitás csak így biztosítható;
- a „modern”, nyugati, a mennyiségi növekedést és az egyén határtalan szabadságát és gátlástalan önmegvalósítását hirdető ideológiát fel kell váltani a belső, minőségi értékekre és átalakulásokra koncentrááló szemlélettel;
- meg kell erősíteni a civil társadalmat.

A folyamatok célja pedig a „régiók Európájának” a megteremtése, amely a szubszidiaritás elvét megvalósítva fontos eleme a térség európai unió integrációjának. A „Eurorégió” fogalma (mint a határ menti régiók közötti együttműködés intézményesített és leghatékonyabb formája) 1963-ban született meg: ekkor jött ugyanis létre a „Regio Basiliensis” a német–francia–svájci határregiók együttműködésének eredményeként.